

POVESTEA MIRODENIILOR

Vânătoarea de resurse din
secolul al XVI-lea și impactul asupra
lumii moderne

Redactare: Mihai Harbuzaru
Tehnoredactare: Liviu Stoica
Corectură: Bernadeta Filip
Design copertă: Oana Bădică

SPICE

The Sixteenth-century Contest that Shaped the Modern World

Roger Crowley

All rights reserved

Copyright © Roger Crowley, 2024

POVESTEA MIRODENIILOR

Vânătoarea de resurse din secolul al XVI-lea și impactul asupra lumii moderne

Roger Crowley

Copyright © 2026 Editura ALL

Toate drepturile rezervate.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

CROWLEY, ROGER

Povestea mirodeniilor : vânătoarea de resurse din secolul al XVI-lea și impactul asupra lumii moderne / Roger Crowley ; trad. din lb. engleză de Gabriel Tudor. – București : Editura ALL, 2026

Conține bibliografie

ISBN 978-606-587-639-2

I. Tudor, Gabriel (trad.)

94

Grupul Editorial **ALL**:

Bd. Constructorilor, nr. 20A, et. 3,

sector 6, cod 060512 – București

Tel.: 021 402 26 00

E-mail: info@all.ro

www.all.ro

Editura **ALL** face parte din **Grupul Editorial ALL**.

www.all.ro

/editura.all

@edituraall

ROGER CROWLEY

POVESTEA MIRODENIILOR

Vânătoarea de resurse din
secolul al XVI-lea și impactul asupra
lumii moderne

Traducere din limba engleză de Gabriel Tudor

De același autor:

Constantinople: The Last Great Siege
(apărută în limba română la Editura ALL cu titlul
Constantinopol. Ultimul mare asediu, 1453)

Conquerors: How Portugal Forged the first Global Empire

City of Fortune: How Venice Ruled the Sea (apărută în limba
română la Editura ALL, sub titlul *Veneția, regina mărilor*)

Empires of the sea (apărută în limba română
la Editura ALL, sub titlul *Imperiile mării*)

Pentru Jan, cu dragoste

Se spune că mirosul cuișoarelor este cel mai puternic din lume. Am experimentat acest lucru venind de la Cochin la Goa, într-o noapte calmă, cu vântul bătând dinspre țarm, când eram la o leghe de uscat. Mirosul era atât de profund și de delicios încât am crezut că trebuie să fie prin apropiere câmpuri de flori. După ce am întrebat, am aflat că, de fapt, ne găseam lângă o navă încărcată cu cuișoare, care venea din Maluco.

García de Orta, botanist portughez din secolul al XVI-lea

Deși le numim „Lumea Veche“ și „Lumea Nouă“, aceasta este pentru că pe cea din urmă am descoperit-o recent, și nu pentru că ar exista două lumi – există doar una.

Inca Garcilaso de la Vega, 1609

CUPRINS

Coliziuni.....	1
----------------	---

PARTEA I. DEBARCĂRI: CURSA SPRE EST

1 Paradisul lui Francisco Serrão	9
2 Hărți și speculații	20
3 Flota către Molute	35
4 Spre Insulele Mirodeniilor.....	58
5 Circumnavigatorii	74
6 Salve de tun pe Fluviul Perlelor	85

PARTEA A II-A. RIVALI: BĂTĂLIA PENTRU INSULELE MOLUCE

7 Riposta spaniolă.....	105
8 Războaie în miniatură	124
9 Călătoria navei <i>Florida</i>	138
10 „Sfârșitul suferințelor“	150
11 „Labirintul infernal“	159

PARTEA A III-A. CONEXIUNI: UNIND LUMEA

12 Sălașul morții.....	173
13 „Temeți-vă de măreția noastră, respectați-ne virtutea“... 195	
14 Descifrarea codului	209

15	Galioanele dorinței	229
16	Începuturile globalizării	244
	Daune	255
	<i>Nota autorului</i>	265
	<i>Mulțumiri</i>	267
	<i>Note de final</i>	268
	<i>Bibliografie</i>	280
	<i>Credite pentru imagini</i>	285

COLIZIUNI

Văzut din spațiu, arhipelagul Malay este un conglomerat de insulițe. Este ca și cum un gigant ar fi scăpat o farfurie uriașă de porțelan de la înălțime și s-ar fi dat în spate pentru a admira efectul. Situate la sud-est de Malaya, barierele dinamice ale insulelor Sumatra și Java lasă în urmă mii de fragmente dezintegrate pe un arc de 6 000 de kilometri, care acoperă un sfert din circumferința Pământului. Unele dintre aceste insule au forma unor păianjeni, altele sunt pete circulare perfecte acoperite de vulcani simetrici ca în desenele copiilor. În centru se află masivul brut al insulei Borneo și cele 7 000 de insulițe care alcătuiesc Filipine. La est, Noua Guinee acționează ca un punct final înainte de vastul pustiu marin al Pacificului. Și în inima lanțului, prea mici pentru a fi semnificative pe orice hartă a lumii, se află alte mii de insule minuscule, alcătuind un grup cunoscut în istorie sub numele de Insulele Moluca – Maluku. Acesta este tropicul cel mai adânc, un loc prin care linia ecuatorială trece ca o săgeată, împărțind ziua și noaptea în două jumătăți perfect egale.

Întregul arhipelag este epicentrul uneia dintre cele mai active regiuni geologice de pe Pământ. Aici, patru plăci tectonice se ciocnesc, frecându-se una de alta, forțând apariția de noi insule vulcanice, împingând Australia spre nord și ridicând munții din Noua

Guinee, forțând o agitație neîncetată și zbuciumată. Cei 450 de vulcani care alcătuiesc capătul vestic al Cercului de Foc – o imensă centură în formă de potcoavă care înconjoară Oceanul Pacific – sunt printre cei mai distructivi de pe Pământ. Lumea a auzit ecoul lor: explozia Krakatoa din 1882 a produs cel mai puternic zgomot înregistrat în istorie, iar în vremurile noastre, cutremurul submarin din 2004 a declanșat un tsunami de 30 de metri înălțime, care a traversat Oceanul Indian cu o viteză de 800 km/h, lovind paisprezece țări. Populațiile de pe această falie trăiesc într-o instabilitate terestră permanentă. Ele simt cum planeta tremură, cum masele continentale se remodelează permanent. În secolul al XIX-lea, naturalistul Alfred Russel Wallace a observat că „pe multe dintre insule, anii marilor cutremure formează epocile cronologice ale locuitorilor nativi, cu ajutorul cărora se amintesc vârstele copiilor lor și se determină datele multor evenimente importante“¹ și cum insula Makian din Moluca a fost despicată, în 1646, de o erupție violentă care a lăsat o prăpastie uriașă pe o parte, extinzându-se până în inima muntelui. Când am vizitat-o ultima dată, în 1860, era acoperită de vegetație până la vârf și găzduia douăsprezece sate malaysiene populate. Pe 29 decembrie 1862... a erupt din nou brusc, explodând și modificând complet aspectul muntelui, ucigând cea mai mare parte a locuitorilor și aruncând în cer cantități atât de mari de cenușă încât au întunecat aerul la Ternate, la patruzeci de mile distanță, și au distrus aproape în totalitate culturile în creștere de pe acea insulă și de pe insulele înconjurătoare.²

Aceste coliziuni nu sunt doar geologice. Aici se întâlnesc două grupuri de specii – cele provenite din Australasia și cele din Asia – peste o frontieră cunoscută acum sub numele de Linia Wallace. Beneficiind de solul vulcanic bogat al lanțului insular, de ploile musonice și temperaturile tropicale, specii abundente de plante, insecte și animale au evoluat în moduri unice și diverse. Viața de aici este atât de bogată încât un zoolog olandez din secolul al XIX-lea a numărat, în largul unei singure insule, la fel de multe specii de pești cât în toate râurile și mările Europei, iar pădurea tropicală este atât de luxuriantă încât ultimul soldat japonez care

s-a predat după Al Doilea Război Mondial a putut rămâne nedetectat pe mica insulă Morotai timp de treizeci de ani.

Arhipelagul a fost un laborator al evoluției. Diversitatea uimitoare a speciilor sale a propulsat Insulele Moluce în istorie. Cinci insule vulcanice liliputane – Ternate, Tidore, Moti, Makian și Bacan – erau singurele locuri de pe planetă unde creștea arborele de cuișoare. La o mie de mile spre sud, alte trei insule – Banda – erau singura sursă de nucșoară. Fructele acestor plante au dat Molucelor titlul de Insulele Mirodeniilor și le-au adus, în timp, în atenția lumii.

Atracția mirodeniilor este foarte veche: muguri de cuișoare cu o vechime de 4 000 de ani au fost descoperiți în orașele de pe malurile Eufratului, iar în Valea Regilor au fost găsite basoreliefuli sculptate reprezentând corăbii care transportă mirodenii. Împărații chinezi din dinastia Han cereau curtenilor să-și îndulcească respirația cu cuișoare, iar romanii considerau condimentele ca fiind portaluri olfactive către divinitate – fiind folosite pentru a parfuma ofrandele sacrificiale și pentru a ridica sufletele morților de pe rugurile funerare. Condimentele au fost apreciate ca antiseptice, analgezice și afrodisiace, înveselind mâncarea și băutura, ca sugestii ale paradisului. Ele au jucat un rol esențial în dezvoltarea rutelor comerciale pe distanțe lungi, pe uscat și pe mare, în înflorirea orașelor și în răspândirea religiilor de către comercianții care le transportau. Ușoare și durabile, au fost prima marfă cu adevărat globală; marja de profit pe măsură ce treceau prin multe mâini a fost atât de uluitoare – până la 1 000% la momentul când ajungeau în Europa – încât puteau valora mai mult decât greutatea lor în aur; uneori au fost o monedă în sine.

În Evul Mediu, europenii erau nemulțumiți de faptul că negoul cu mirodenii era în mare parte în mâinile negustorilor musulmani și că lingourile lor de metale prețioase se epuizau pentru a le putea plăti. Secretele sursei cuișoarelor și nucșoarei erau necunoscute. Zvonurile călătorilor solitari le-au stârnit apetitul. Marco Polo credea că țara de proveniență a cuișoarelor ar fi China – probabil că văzuse acolo ramuri întregi de cuișoare importate din Moluce – și că nucșoara ar fi originară din Java. Misionarul franciscan

Odoric de Pordenone, care a trecut prin Java la începutul secolului al XIV-lea, a înțeles că acestea proveneau de undeva și mai la est, fără a putea identifica locul exact. Călătorul italian Ludovico di Varthema afirma că în jurul anului 1505 a vizitat atât Insulele Banda, cât și Insulele Moluce și a descris cultivarea cuișoarelor și a nucșoarei. Relatarea sa a fost rapid tipărită și distribuită.

Acest vârtej de speculații și dorințe a fost motorul care a declanșat explorările europene. Columb a pornit spre vest, către „Indii” – China, Japonia și Insulele Mirodeniilor – pentru a urmări bogățiile Orientului până la sursa lor și a elimina intermediarii islamici. Adnotările din exemplarul său în limba latină al călătoriilor lui Polo, care există și astăzi, indică interesele sale: mirodenii, aur și pietre prețioase. În schimb, el a dat de bariera americană. Vasco da Gama a navigat spre est, către India: în 1511, portughezii ajuseseră deja la Malacca, pe peninsula Malay, aproape în vizorul Sumatrei.

Ce a urmat este subiectul acestei cărți. Insulele Moluce erau destinate să devină epicentrul unui mare joc al secolului al XVI-lea care a modelat literalmente lumea – mai întâi o luptă acerbă între Portugalia și Spania, care a avut consecințe în lanț, apoi o competiție globală. Aceasta a dat naștere la zeci de expediții prin Malaya, strâmtoarea Magellan, coasta Mexicului și cercul polar arctic. A trimis flote din Sevilla, Lisabona și Londra, care includeau conchistadori din Castilia, timonieri portughezi și basci, cartografi flamanzi, marinari englezi, bancheri germani și italieni. A creat ciocniri violente cu Imperiul Otoman și a adus europenii în contact cu vechile regate ale Chinei și Japoniei.

În perioada 1511-1571, Europa, înfometată, competitivă și agresivă, a trecut decisiv de la margine la centru și a ridicat pentru scurt timp Spania de la o țară izolată la statutul de putere mondială. În aceste șase decenii critice, europenii au demonstrat că lumea era sferică, au început să umple petele albe din Oceanul Pacific, au creat primele orașe globale și au legat oceanele. Imperiile lor maritime aveau să domine oceanele planetei timp de aproape jumătate de mileniu. Călătoriile epice și ciocnirile dintre popoare și culturi au dat naștere unor povești extraordinare de rezistență, curaj și suferință, alături de acte îngrozitoare

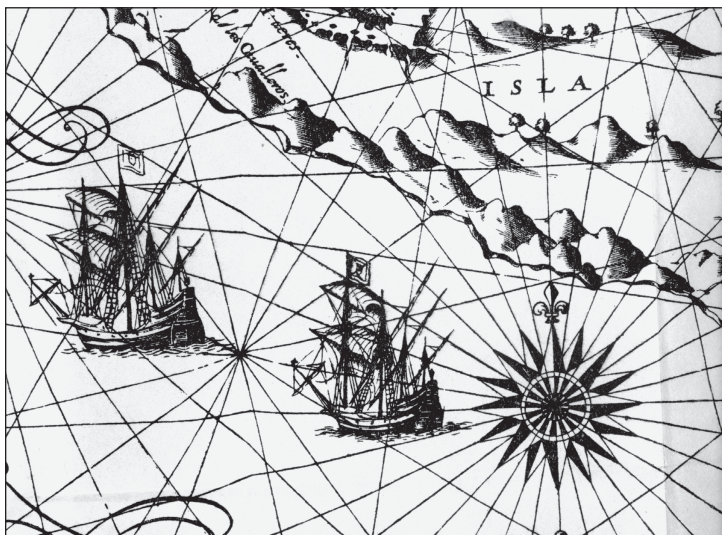
COLIZIUNI

de cruzime și genocid împotriva populațiilor indigene. Ele au inaugurat o nouă eră a informației prin dezvoltarea tiparului și au construit rețelele pentru un sistem comercial global. Mecanismul său era fluxul mondial de argint ca mijloc universal de schimb, iar punctul său de pornire era atracția condimentelor. Toate acestea aveau să influențeze structura politică, comercială, culturală și ecologică a lumii moderne.

În 1511, trei nave portugheze au plecat din Malacca pentru a găsi sursa cuișoarelor și a nușoarei. Erau gata să culeagă recompense enorme.

PARTEA I

**DEBARCĂRI:
CURSA SPRE EST,
1511-1522**

UNU

PARADISUL LUI FRANCISCO SERRÃO 1511-1519

L aprilie 1512, din Cochin, pe coasta de vest a Indiei. O scrisoare de la Afonso de Albuquerque, guvernatorul general portughez în India, către regele Manuel I. Alături de scrisoare, se afla copia unui fragment dintr-o hartă mare:

Mi se pare, majestate, că acesta este cel mai frumos lucru pe care l-am văzut vreodată, și Alteța Voastră va fi foarte încântată să-l vadă... Trimit Alteței Voastre această bucată, pe care Francisco Rodrigues a copiat-o din cealaltă, în care Alteța Voastră puteți vedea cu adevărat de unde vin chinezii și goresii [locuitorii de pe insula Ryukyu] și ruta pe care trebuie să o urmeze corăbiile Voastre către Insulele Cuișoarelor, și unde se află minele de aur, insulele Java și Banda, cu nușoară și mirodenii, și țara regelui Siamului, precum și capătul navigației chinezilor, direcția pe care o iau și cum nu navighează mai departe.¹

Versiunea extinsă la care el făcea aluzie se pierduse într-un naufragiu care aproape că îl costase viața pe Albuquerque, dar ceea ce rămăsese era de o valoare imensă. Completată cu „loxodrome

și rute directe urmate de nave“² era un plan pentru navigația către Insulele Mirodeniilor, obiectivul final al explorării europene după secole de speculații, și oferea perspectiva amețitoare de a stabili contacte directe cu China, romanțată fabulos în imaginația europeană de către Marco Polo.

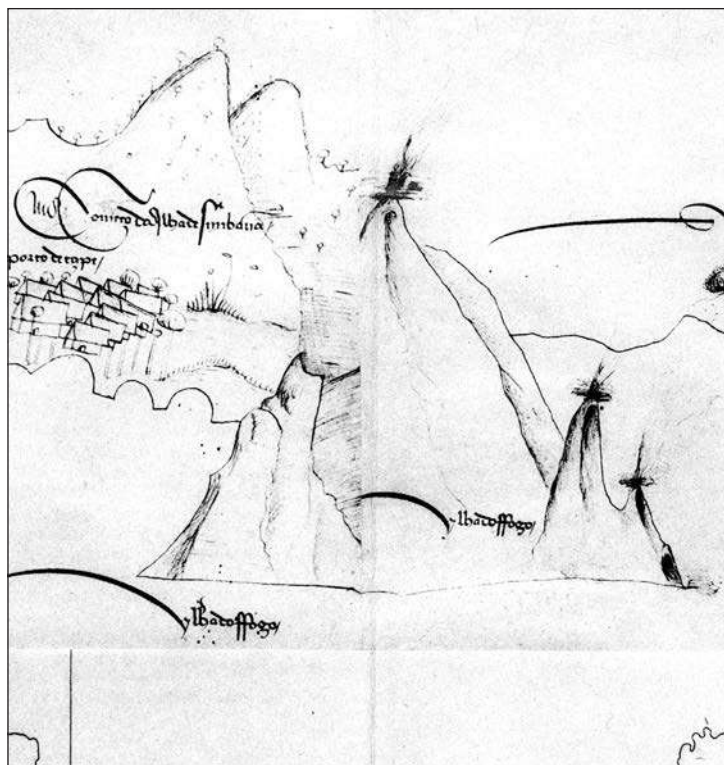
Cu opt luni mai devreme, portughezii capturasera orașul strategic Malacca, situat aproape de vârful peninsulei Malay, care lega comerțul din Orientul Îndepărtat de cel din India și Orientul Mijlociu. Era canalul prin care mirodeniile treceau prin mâinile multor intermediari către piețele Europei la prețuri extrem de umflate, iar acum le oferea portughezilor o rampă de lansare pentru un ultim efort de a cumpăra cuișoare și nucșoară direct de la sursă. Exploratorii s-au mișcat cu repeziciune. Odată ce Malacca a fost asigurată, Albuquerque a trimis imediat soli în Birmania, Thailanda și Sumatra, anunțând prezența portugheză și oferind comerț și bunăvoință. Ceea ce scrisoarea către regele Manuel nu menționa era faptul că o expediție către Insulele Mirodeniilor era deja pe mare, avându-l drept timonier pe Francisco Rodrigues, „un tânăr... cu cunoștințe foarte bune și capabil să realizeze hărți“³. Printre cei care participaseră la cucerirea orașului Malacca se aflau doi tineri din mica nobilime portugheză, Francisco Serrão și Fernão de Magalhães – omul care avea să devină marele Magellan.

Trei nave au plecat din Malacca, probabil în noiembrie 1511, „pentru a merge în Molucca după cuișoare și în Banda după nucșoară“⁴ sub comanda lui António de Abreu: *Santa Catarina*, *Sabaia* (al cărei căpitan era Francisco Serrão) și o caravelă ușoară, pilotată de Rodrigues. Mica flotilă era echipată cu 120 de portughezi și 60 de sclavi care lucrau la pompe. Comandanții erau căliți în luptă, după bătălia de la Malacca. Abreu se recupera după ce fusese împușcat în față de o bilă de muschetă, care îi zdrobise dinții și îi distrusese o parte din limbă, dar această expediție era prezentată ca o aventură comercială pașnică. De asemenea, transporta doi malaysieni familiarizați cu ruta pe care navigau. Albuquerque era conștient că vestea capturării orașului Malacca de către portughezi se răspândise deja în comunitățile din Arhipelagul Malaysian și amenința să le perturbe comerțul. Pentru a pregăti terenul, el

a trimis o joncă având un căpitan persan, numit Ismael, „astfel încât, atunci când António de Abreu va ajunge în aceste porturi... văzând că numele nostru era temut printre acei oameni, să nu fim primiți rău“.⁵ Ocolind vârful peninsulei Malaya, portughezii intrau într-o nouă mare și într-o nouă lume: Arhipelagul Malaysian, cu miile sale de insule, graiurile multiple, regatele mici și fragmentate și condițiile de navigație necunoscute. În cursul acestui proces, ei se transformau din cuceritori în comercianți, aflați acum la periferia imperiului maritim portughez.

Corăbiile au navigat de-a lungul coastei de nord a insulei Java, orientându-se după linia vulcanilor care se înălțau deasupra teraselor verzi de orez. Oprindu-se pentru reprovizionare în portul Gresik, Serrão și-a luat o soție javaneză, o „mireasă a musonului“, conform obiceiului comercianților sezonieri de-a lungul coastei. În timp ce se strecura printr-un lanț de recife, nava Sabaia a naufragiat și a trebuit să fie abandonată. Cele două nave rămase și-au stabilit cursul spre nord. Rodrigues a fost uimit de insula vulcanică izolată Gunung Api, care se înălța din mare – „din punctul său cel mai înalt, fluxuri de foc curgeau continuu spre mare, ceea ce era un lucru minunat de privit“.⁶ El a cartografiat această lume nouă pe măsură ce înaintau și a schițat coastele pe care le-au trecut.

Însă călătoria nu a fost bine sincronizată pentru a ajunge în insulele Moluce atât de bogate în cuișoare. În schimb, vânturile contrare i-au forțat să se îndrepte spre est, apoi spre sud, în căutarea nușoarei într-un alt arhipelag, numit Bandas – zece puncte mici pe mare, înconjurând caldera scufundată a unui vulcan dispărut. Nou-sosiții au ancorat în golful Lontar, cea mai mare dintre insulele arhipelagului, și având „forma unei coase“,⁷ potrivit istoricului portughez Barros. Deasupra lor se înălța un vulcan activ care arunca pe coșul său pucioasă. Versanții insulelor erau de un verde strălucitor, acoperiți de copacii de nușoară pe care veniseră să-i caute, protejați de alte specii. Pentru portughezi, era tot ce și-ar fi putut imagina: „Părea o grădină în care Natura, cu acel fruct special, crease ceva încântător.“ Florile de nușoară „aveau o aromă complexă, diferită de orice aveam noi. După flori, nușoara, de culoare verde... și pe măsură ce începe să se coacă, vin o mulțime

1. Șirul de vulcani aflat de-a lungul coastei Java, schițat de Francisco Rodrigues. În centru se află insula vulcanică Gunung Api, aruncând coloane de flăcări.

de papagali și diverse alte păsări... este un spectacol deosebit să vezi varietatea de specii, cântece și culori pe care natura le-a dăruit⁸. Păsările jucau un rol complex în țesătura bogată a ecologiei insulei, răspândind semințele de nușoară. Portughezii, curioși, au descris în detaliu atât oamenii, cât și structura socială a insulelor.

Dar dacă portughezii vedeau, erau și ei văzuți. Conform unei relatări, locuitorii acestor insule au fost intimidăți de sosirea flotei lui Abreu și de mărimea navelor europene.

Nou-veniții erau gata să exploateze potențialul, atât practic, cât și psihologic, al navelor lor robuste. Rui Brito de Patalim,